

Open access -teos saatavilla osoitteessa www.vapausjavastuu.fi 21.3.19 alkaen.

Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä

Toim. Jenni Pätäri, Sini Teräsahde, Aaro Harju, Jyri Manninen & Anja Heikkinen

Kustantaja: Vapaa Sivistystyö ry
Taittaja: Marika Kaarlela
Paino: Grano 2019
ISBN-10: 952-5349-33-0
ISBN-13: 978-952-5349-33-7

Kuva: Tampereen seudun työväenopisto / Rista Simo

Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä

Vapaa sivistystyö on rakentanut demokraattista Suomea ja yhteiskunnallista tasa-arvoa sekä vastannut erilaisiin sivistyksellisiin tarpeisiin jo yli sadan vuoden ajan. Nykyään vuosittain yli miljoona osallistujaa tavoittavan vapaan sivistystyön oppilaitokset (kansalaisopistot, kansanopistot, opintokeskukset, kesäyliopistot ja liikunnan koulutuskeskukset) ovat kehittyneet omaleimaisista aatteellisista, institutionaalisisista ja pedagogisista juonteista sekä kansalaisryhmien tarpeista. Vapaalla sivistystyöllä on historiallisesti ollut vahva autonomia, mutta sen institutionalisoitumisen edetessä toimintaa on määrittänyt yhä voimakkaammin autonomian ja ohjauksen välinen ristiveto. Viime vuosikymmeninä valtion ohjaus on jälleen alkanut voimistua. Yhteiskunnallisessa ja ympäristöllisessä murroksessa vapaan sivistystyön toimijoita ja päättäjiä on alkanut kiinnostaa yhä enemmän kysymys vapaan sivistystyön roolista, asemasta ja merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä koulutusjärjestelmässä. Teos valaisee kysymystä luotaamalla alan aiempaa tutkimusta instituutioiden ja ohjauksen, aatteiden ja ideologioiden, opetustarjonnan ja osallistujien, henkilöstön ja johtamisen, pedagogiikan, akateemisen tutkimuksen ja sivistystyöntekijöiden koulutuksen, vaikuttavuuden ja yhteiskunnallisen merkityksen sekä visioiden ja skenaarioiden näkökulmista.

Historian tarkastelu valottaa vapaan sivistystyön perimmäistä luonnetta ja auttaa ymmärtämään toiminnan nykyistä laajuutta, vaikuttavuutta sekä haasteita. Visioiden tarkastelu ja skenaariotyö taas avaavat sitä, kuinka tahtotilat muutetaan kestäväksi, uudistuvaksi ja vaikuttavaksi vapaaksi sivistystyöksi. Kirja on suunnattu kaikille vapaan sivistystyön roolista, asemasta ja merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä kiinnostuneille.

Teos on toteutettu osana Sivistystyön Vapaus ja Vastuu (SVV) -yhteistyöohjelmaa OKM:n erityisrahoituksella.

- www.vapausjavastuu.fi
- twitter.com/SVastuu
- Lisätiedot: Jenni Pätäri
SVV-ohjelman koordinaattori
([jenni.patari\[at\]sivistystyö.fi](mailto:jenni.patari[at]sivistystyö.fi))

Sisältö

1 Johdanto. Ajankohtaisia näkökulmia vapaan sivistystyön rooliin, asemaan ja merkitykseen

2 Vapaan sivistystyön oppilaitosmuodot ja ohjaus

- 2.1 Sivistys- ja aikuiskoulutuspoliittiset määrittelijät ja asemoijat
- 2.2 Oppilaitosrakenne
- 2.3 Oppilaitosten lukumäärän kehitys ja ylläpitäjä-rakenne
- 2.4 Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys aikuiskoulutuspolitiikan pitkissä linjoissa
- 2.5 Asemoimista 1990–2000-luvuilla – Vapaan sivistystyön rakenteellisen kehittämisen käännekohtia
- 2.6 Lainsäädäntö ja rahoitus toimintaedellytysten rakentajina
 - Rahoituksella rakennettu asema
- 2.7 Autonomian ja ohjauksen ristivetoa – rooli, asema ja paikka edunvalvonnallisesta näkökulmasta
- Kirjasto toiminta vapaana kansansivistystyönä

3 Vapaan sivistystyön aatteet ja ideologiat

- 3.1 Aatteetonta ja ideologiatonta vapaata sivistystyötä?
- 3.2 Kansakunta tarvitsee (yhtenäisen) kansan ja kielen
- 3.3 Kansan ja sivistyksen muunnelmät – 1920–1960
- 3.4 Kansan ja sivistyksen katoaminen – 1960–2000
- 3.5 Mikä vapaata sivistystyötä (voisi) yhdistää?
 - Friare på två språk

4 Vapaan sivistystyön opetustarjonta ja osallistujat

- 4.1 Opetustarjonta ja sen muutokset
- 4.2 Opiskelijarakenne ja siinä tapahtuneet muutokset
- 4.3 Vapaan sivistystyön tulevaisuus opetustarjonnan ja osallistujarakenteen näkökulmasta

5 Henkilöstö ja johtaminen vapaassa sivistystyössä

- 5.1 Näkymätön sivistyspolitiikka ja sivistyspoliittisesti näkymätön
- 5.2 Sivistyseetoksesta jaettuun johtajuuteen – avauksia kansalaisopistojen näkökulmasta

Kirjoittajat

- **Marion Fields**, VTT, asiantuntija, Opintokeskus Sivas.
- **Aaro Harju**, FT, Sivistysliitto Kansalaisfoorumi ry:n pääsihteeri 1986–2019, Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö ry:n puheenjohtaja 2007–10, Vapaa Sivistystyö ry:n puheenjohtaja 2013–18.
- **Anja Heikkinen**, KT, FM, professori, kasvatus-tiede, Tampereen yliopisto.
- **Tarja Lang**, FT, tutkimuspäällikkö, Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia.
- **Johanni Larjanko**, koordinaattori, Bildningsalliansin.
- **Sikke Leinikki**, VTT, AmO, kehittämisasiantuntija, TJS Opintokeskus.
- **Päivi Majoinen**, KM, rehtori Pieksämäen seutuopisto, Kulttuuri- ja vapaa-aikajohtaja, Pieksämäen kaupunki sekä jatko-opiskelija, Itä-Suomen yliopisto.

- 5.3 Tuntiopettajat vapaassa sivistystyössä
- 5.4 Henkilöstörakenteen ja johtamisen haasteista kohti tulevaisuuden verkostomaista toimintatapaa

6 Vapaan sivistystyön pedagogiikka

- 6.1 Mitä pedagogiikka on ja onko vapaan sivistystyön pedagogiikkaa olemassa?
- 6.2 Sivistyspedagogiikka kansansivistystyön historiallisessa kehityksessä
- 6.3 Vapaan sivistystyön omaleimaiset pedagogiset lähestymistavat

7 Vapaan sivistystyön akateeminen tutkimus ja sivistystyöntekijöiden koulutus

- 7.1 Vapaa kansansivistystyö aikuiskasvatuksen kollektiivisessa muistissa ja muistin menetys?
- 7.2 Historian opit
- 7.3 Kansansivistäjien valmistamisen ja profession nousu ja tuho?
- 7.4 Tutkimus ja koulutus alan yhteisenä sydämenä?

8 Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja yhteiskunnallinen merkitys

- 8.1 Vapaan sivistystyön arvioinnit
- 8.2 Vapaan sivistystyön vaikutukset laajempien hyötyjen näkökulmasta
- 8.3 Yhteinen hyvä vapaan sivistystyön yhteiskunnallisena merkityksenä
- 8.4 Hyödyllistä ja hyvää – toisiaan täydentävät yhteiskunnalliset merkitykset

9 Visiot vapaan sivistystyön tulevaisuudesta

- 9.1 Edunvalvonnalliset visiot
- 9.2 Tutkijoiden visiointia vapaan sivistystyön tulevaisuudesta
- 9.3 Aikuiskoulutuksen eurooppalaisten visioiden kotiuttaminen
- 9.4 Visiot todeksi – ohjauksen ja rahoituksen analyysiä ja avauksia
- 9.5 Skenaarioita vapaan sivistystyön tulevaisuudesta
- 9.6 Lopuksi

- **Jyri Manninen**, KT, professori, aikuiskasvatustiede, Itä-Suomen yliopisto.
- **Aki Ojakangas**, opetusneuvos, YTM, ent. Murikka-opiston rehtori, Suomen Kansanopistoyhdistyksen puheenjohtaja 2012–18, tohtoriopiskelija Tampereen yliopisto.
- **Jenni Pätäri**, KM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, SVV-ohjelman koordinaattori.
- **Leena Saloheimo**, KM, KTeO, suunnittelija Vapaa Sivistystyö ry:ssä 2001–16.
- **Suvi Saviniemi**, KK, maisteriopiskelija ja tutkimusavustaja, Tampereen yliopisto.
- **Sini Teräsahde**, KM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, Metasivistys-hankkeen ja SVV-ohjelman koordinaattori 2017–18.